

Planetaarinen kuolema elämän rihmastomaisissa prosesseissa

Lintuinfluenssaan sairastuneet lokit kuolevat satapäin laitureillemme, elämme kuudennen massasukupuuton aikaa, ja inhimilliset ja ei-inhimilliset elämänmuodot ympäri maailmaa kuolevat äärimmäisten sääilmiöiden, ekosysteemien luhistumisten ja resurssien vuoksi sodittavien sotien tähden.

Heidi Kosonen

nykykulttuurin tutkijatohtori, Jyväskylän yliopisto

Kosonen tarkastelee väitöksen jälkeisessä tutkimuksessaan niin kutsutun planetaarisen kuoleman herättämiä tunnereaktioita ja toimii tutkijana useissa vihapuhetta, vastapuhetta ja affektiivisiä nykykulttuurin ilmiöitä käsittelevissä tutkimusprojekteissa.

Elämme niin kutsutussa tanatoseenissa, kuoleman aikakaudella, kuten historioitsijat **Christophe Bonneuil** ja **Jean-Baptiste Fressoz** ovat antroposeenia ja erityisesti fossiilikapitalismin aikakautta nimittäneet teoksessaan *The Shock of the Anthropocene* (2017). Kuolema häilyy ympäristökriisiin liittyvien ajatustemme liepeillä, mutta myös pakenee käsittelyä, aiheuttaen monenlaisia hankalia tunteita ja torjuntaa.

Voitaisiin väittää, että ympäristökriisillä itsellään on tabuluonteinen asema nykykeskustelussa: ne kontekstit ja näkökulmat, joissa aiheesta voidaan puhua, ovat rajattuja, ja julkiset keskustelut saavat usein aikaan kieltämisestä vihapuheeseen ulottuvia tunnepitoisia reaktioita (esim. Norgaard 2011; Aaltola 2021; Kosonen & Löf 2023; tulossa). Syitä ympäristökriisin tabuluonteisuudelle voi olla monia. Tässä tekstissä lähestyn ilmiötä kuitenkin erityisesti kuoleman kysymyksestä käsin. Kuolemalla on lännessä historiallinen asema kielletynä, vaiettuna, ja stigmatisoituna ilmiönä, mikä vaikeuttaa sen kohtaamista ja käsittelyä.

Esseeni ytimessä piilee erityisesti planetaarisen kuoleman käsite, jonka ytimessä on kaikkea elävää ja kuolevaa yhdistävä keskinäisriippuvuus: kuolema välttämättömyytenä yhdistää koko elonkirjoa lähtökohtaisestikin, ja planetaarisessa kuolemassa ihmisen toimet sitovat niin ihmiset, ei-inhimilliset ovat kuin kokonaiset ekosysteemitkin "tanatoseenin" kuoleman verkostoihin. Käynkin esseessäni läpi läntistä kuolemasuhdetta, jota kuolemantutkijat ovat määritelleet kuolemakielteiseksi ("death forbidding", "death denying"), mutta myös tarkastelen elämän ja

kuoleman määrittelyn kysymyksiä posthumanistisesta eli ihmisluontosuhdetta ja sitä rakentavia diskursseja kriittisesti tarkastelevasta näkökulmasta. Kun puhun tekstissäni kuolemasta, puhun ilmiöstä monen tasolla: yhtäältä erilaisina kuolemina, joita ympäristökriisi aiheuttaa, toisaalta hankalasti hahmotettavana abstraktiona, ja lopulta prosesseina, jotka ovat universaaleja ja koskettavat väijäämättä jokaista elävää olentoa. Kuten esitän, ympäristökriisiin vastaaminen vaatii paitsi ihmisen asettamista samalla tasolle kaiken muun elävän kanssa, se vaatii myös ympäristökriisin liepeillä epämukavasti hiertävän tabuluonteisen kuoleman kysymyksen nostamista keskiöön.

Kuoleman kieltämisen lyhyestä historiasta kuoleman aikakauteen

Bonneuil ja Fressoz eivät ole yksin havaitessaan monenlaisten kuolemien seuranneen ihmisen ympäristökriisiä ruokkivista toimista maapallolla. Samankaltaisesta ilmiöstä puhuu esimerkiksi kestävästä kehityksestä ja ilmasto-oikeudenmukaisuudesta kirjoittava **Leon Sealey-Huggins**, joka "eksistentiaalisen imperialismin" käsitteensä avulla tarkastelee erityisesti läntisen kolonialismin ja kapitalismin uhkaa elämälle maapallolla. Globaalin etelän kansojen ja luonnon resurssien riistäminen taloudellisen kehityksen nimissä on aikaansaanut nykyisen eksistentiaalisen uhan, joka näyttäytyy luonnon monimuotoisuuden häviämisenä, entistä tiuhempaan esiintyvänä ja intensiivisempinä myrskyinä, helleaaltoina ja kuivuutena, nousevina merenpintoina, sulavina jäätiköinä, lämpenevinä merinä ja kiihtyvänä kuudentena massasukupuuttona.

Siitä huolimatta, että kuolema on ympäristökatastrofin ytimessä, ilmiötä tai katastrofin ilmenemismuotoja kuitenkin harvemmin lähestytään sen aiheuttamien kuolemien näkökulmasta. Monilta osin kuolema on siivottu "ilmastonmuutospuheesta" sivuun, ja kun lintuinfluenssasta tai koronakuolleisuudesta, ekologista romahdusta

paenneiden pakolaisten kuolemista, tai ääriolosuhteissa menehtyneistä ihmisistä puhutaan, kuolemat harvoin kytetään ympäristökriisiin. Osin taustalla vaikuttaa filosofi **Timothy Mortonin** (2013) käsitteellistämä ympäristökriisin "hyperobjektiluonne": ympäristökriisi ja sen taustalla vaikuttavat keskinäisriippuvuuksien verkostot ylittävät käsityskykymme monin tavoin, ja siksi ymmärryskyvyn ylittävästä "ilmastonmuutoksesta" tai ympäristökriisistä on helpompi puhua erilleen lokeroituissa pienissä kokonaisuuksissa. Toisaalta taustalla vaikuttaa myös kuoleman itsensä kielteinen, tabuluonteinen asema läntisissä moderneissa kulttuureissa.

Kuten kuolemantutkija **Maija Butters** kirjoittaa vuoden 2021 artikkelissaan, "Antroposeenin kuoleman paradokseihin kuuluu se merkillinen tosiseikka, että vaikka kuolema ympäröi meitä kaikkialla, olemme kummallisella tavalla kyenneet täysin unohtamaan elämän rajallisuuden. (Butters 2021, p. 41)". Historioitsija **David Cannadine** puolestaan toteaa: "Kuolema, kuten se näyttäytyy tarkastelijalle 1900-luvun toisella puoliskolla, on aina joko yleistä ja tulevaisuudessa, tai yksilöllistä ja nykyhetkessä. Se on harvoin, jos ikinä, näitä molempia samanaikaisesti. (1981, 4, kirjoittajan suomennos)"

Buttersin ja Cannadinen kuvaukset paikoittuvat osaksi läntisen, modernin kuolemasuhteen paradoksia: modernista kuolemasta puhuttaessa huomioidaan usein sen samanaikainen näyttäytyminen tabuna ja tabuasemansa jo menettäneenä ilmiönä. Kuolema on kulttuurissamme sekä hypernäkyvä että hypernäkyvätön, ja etenkin väkivaltaiset kuolemat — Hollywoodin ja true crimen murhat, tapot ja itsemurhat — valtaavat mediamme viihteenä, samalla kun kuolema sosiologisena ilmiönä tai elämään kuuluvana vääjäämättömyytenä on siivottu kulttuurissamme sivuun (ks. Gorer 1965; Kosonen 2020; 2022). Siten julkinen keskustelu esimerkiksi tieteessä on lisääntynyt, samanaikaisesti kun arkea määrittävät edelleen kuolemia ympäröivät hiljaisuudet ja monien kuolevien,

surevien, ja kuoleman ammattilaisten kohtaama stigma (Kempainen 2013, p. 139–140; Kosonen 2019).

Tälle paradoksille haetaan usein selitystä kielteisestä ja kieltävästä kuolemasuhteesta, joka on modernismin edetessä vallannut tilaa lännessä (alkup. Ariés 1974; toisaalta Walter 1994). Taustalla vaikuttavat muun muassa pidentyneet elinajanodotteet, kuolleisuuden yleinen väheneminen ja sairastamisen ja kuoleamisen institutionalisoituminen.

Esimerkiksi sosiologi **Ernst Becker** tunnistaa teoksessaan *The Loneliness of the Dying* (1982) institutionalisoitumisen vaikutuksen läntiseen kuolemasuhteeseen. Hän painottaa myös laitostumisen taustalla vaikuttaneita sosiologisia muutoksia – erityisesti kiihtynyttä individualismia. Lisäksi kylmän sodan uhkien äärellä kirjoittanut **David Cannadine** (1981) korostaa maailmansotien ja muiden arvaamattomien kuolemien vaikutusta läntiseen kuolemakielteisyyteen (ks. myös Kempainen 2013, p. 143).

Elämän kysymyksiä: arvokkaiden elämien määrittelystä

Selvää on, että yksin julkisen keskustelun lisääntyminen kuolemasta ei riitä kuolemaan torjuvasti suhtautuvien asenteiden muuttamiseen. Edellä mainittujen sosiokulttuuristen muutosten lisäksi Filosofi **Patricia MacCormack** (2020) tunnistaa, että kuolemaa käsitteleviä läntisiä diskursseja määrittelee kuoleman ja elämän arvolatautunut, binäärinen erottelu. MacCormack viittaa tällä paitsi kuoleman yleiseen määritelmään elämän päättymisenä, myös kuoleman määrittelyyn kaikkeen elämään assosioidun tyhjäksi tekijänä, *elämän negaationa*.

Samankaltaiseen problematiikkaan viittaa myös filosofi **Thomas Nagel** (1979), joka nimeää kuoleman ongelmaluonteen palautuvan

ihmisten subjektiiviseen näköalaan kuolemaan ja kuvaa kuoleman näyttäytyvän pahuutena, koska se edustaa subjektin elämän päättymistä:

”yhdestä näkökulmasta voidaan sanoa, että elämä on kaikki, mitä meillä on, ja sen menetys suurin menetys, jonka voimme kärsiä... Jos kuolema on paha, on juuri *elämän menetys*, pikemmin kuin kuolleena oleminen, ei-elossa oleminen, tiedottomana oleminen, joka on meistä tällöin vastenmielistä (1979, p. 1, 3, kirjoittajan suomennos).

Näin ollen, jos elämä määrittyy suurimmaksi mahdolliseksi hyväksi, ja kuolema absoluuttisena hyvänä määritellyn elämän ja kaikkien sen liitetyn loppumisena, kielteisen kuolemasuhteen muuttaminen vaatii myös elämää ja kuolemaa erottavan kaksinapaisen ajatteluhistorian tarkastelua, ja arvokkaihin elämiin ja suremisen arvoisiin kuolemiin liittyvien hierarkioiden purkamista.

Erinäiset ekohumanistiset, uusmaterialistiset ja posthumanistiset näkökulmat ovatkin pyrkineet purkamaan elämän määrittelyn ongelmallisia painotuksia ja laventamaan käsitystä elämästä pois päin sen ihmis- ja subjektikeskeisistä painotuksista. Queer-tutkija **Mel Y. Chen** (2012) esimerkiksi kirjoittaa elollisuushierarkiasta (‘animacy hierarchy’), joka on jäsentänyt elämänmuotoja ihmiskeskeisten, eurosentristen, patriarkaalisten ja ableististen näkökulmien mukaan. Feministinen teoreetikko **Donna Haraway** (2008) ja filosofi **Judith Butler** (2009) puolestaan tunnistavat elämän määrittymisen elämisen ja suremisen arvoisiin elämiin ja näiden vastakohtiin: elämiin, joilla ei nähdä olevan arvoa ja joita ei siksi kulttuurisesti koeta suremisen arvoisiksi. Tällaisia elollisuuden tunnistamista ja elämisen ja suremisen arvoisen elämän määrittymistä pakeneviin elämiin lukeutuvat muun muassa niin massasukupuuttojen nielaisemat eliölajit ja ympäristökatastrofien tuhoamat lähiluonnot kuin välimerta ylittävät pakolaiset.

Samalla kun elämä määrätty (etuoikeutetun) ihmisen kuvaksi, se piiloutuu odottamattomiin soppiin kaikkialle ympärillemme, kyynärpäidemme bakteeripesäkkeitä ja sisuksiamme myöten.

Elottomaksi määritellyn materian merkitystä korostava poliittisen filosofian tutkija **Jane Bennett** (2010) esimerkiksi muistuttaa ihmisen sisällä elävistä elämänmuodoista, mikrobeista mineraaleihin, jotka ylipäänsä mahdollistavat inhimillisen arvostetun elämän. Teoksessaan *Staying with the Trouble* (2015) **Donna Haraway** puolestaan hahmottelee terminologiaa, jonka avulla ihmiset palautuisivat kulttuurisessa kuvastossamme osaksi muuta elonkehää, jossa elottomaksi määritelty materia ruokkii elävää materiaa. Filosofi **Emanuele Coccia** puolestaan (2020) hahmottelee "sekoittumisen metafysiikkaa," jossa kasvin perspektiiviin asettuminen haastaa yksilökeskeistä läntistä ajattelua ja jossa esimerkiksi yksittäisen kukan "avaamat horisontit mutaation, muutoksen ja kuoleman mahdollisuuksille kumoavat yksilöllisen organismin logiikan (p. 101)." Tämänkaltaisten ajattelutapojen mukaan, kuolema ja hajoamisen prosessit ovat elämän vastakohtaan sijaan osa elämää, ja tarpeellisia elämän kiertokulun ylläpitämiseksi.

Samalla, kun kielteisyyttä elämän vastakohtaksi määritellyä kuolemaa kohtaan määrittää läntistä modernismia, se on modernin, elämää pidentämään ja suojelemaan pyrkivän toiminnan seuraus. Alkuperäiskansojen maailmankatsomuksiin perehtynyt tutkija **Deborah Rose** (2006) esimerkiksi tunnistaa, että länsimaisten ihmisten hyvinvoinnin takaavien toimenpiteiden käänköpuolena on ollut luonnon epätasapainotila, joka merkitsee monien ei-inhimillisten elämänmuotojen ja köyhemmissä olosuhteissa elävien ihmisten kuolemaa. Rose nimittääkin länsimaista kulttuuria James Hatleyn termiä mukailen *kuoleman kulttuuriksi*. Rosea mukailen ihmisen toiminta on turmellut elämän prosessin niissä "ekologisissa elämän ja kuoleman yhteisöissä, joissa elämä tuottaa itseään sekä olevaksi että olemattomaksi" ja joihin hän näkee kaiken elävän olevan sidottua (2006, p. 68). Kuten hän argumentoi, "halu-tuhota ('will-to-destruction') tahraa elämän, koska se puuttuu niihin kuoleman alueelle sijoittuviin elämän prosesseihin, häiriten elämän ja kuoleman välistä yhteistä työtä" ja "tahraa kuoleman, koska se estää kuoleman kyvyn muuttaa materiaa takaisin eläväksi. (p. 75, suomennokset kirjoittajan)."

Leikillisen vakavassa kasvien tasavallan oikeuksien julistuksessaan filosofi **Stefano Mancuso** (2022, p. 52) kieltääkin ihmistä kajoamasta elämän prosesseihin. Hän esittää elämän liikkeelle panevien voimien sijaitsevan sellaisissa elämän mikroskooppisia ja makroskooppisia ilmenemismuotoja sisältävissä ekologisissa yhteisöissä, joiden toimintaa ihmisen on mahdoton ymmärtää. Ajatukset voivat olla tuoreita läntisille akateemisille keskusteluille, mutta vastaavia ajatuksia on toki pitkään esitetty monien ei-läntisten epistemologioiden puitteissa. Etenkin alkuperäiskansojen aktivismin myötä monille ei-inhimillisille elämänmuodoille ja kokonaisuuksille on jo onnistuttu taistelemaan vastaavia oikeuksia, mistä ihmiset ovat historiallisesti nauttineet.

Lopuksi

Kuten ekohumanistiset, uusmaterialistiset ja posthumanistiset ajatukset korostavat kaiken elävän ja kuolevan yhteenliittymistä ohi niitä arvottavien hierarkioiden, vastikään onkin alettu puhua "planetaarisesta hyvinvoinnista" (esim. Elo ym. 2024; JYU.Wisdom 2021), jonka avulla tähdätään ympäristökriisin loiventamiseen laajemmasta kuin pelkästään ihmisen tarpeisiin ja hyvinvointiin keskittyvästä näkökulmasta. Käsite toimii vastineena esimerkiksi kapitalismin logiikkaa noudattavalle puheelle kestävästä kehityksestä ja tunnistaa kaiken olevan keskinäisriippuvuuden: myös luonnosta irrotettu ihminen on osa planeettaa ja sen herkkiä rihmastoja.

Planetaarisen hyvinvoinnin idea johdattaa minut jälleen planetaarisen kuoleman ajatuksen äärelle. Kuten monet äänet ovat tekstin läpi kuvanneet, myös ympäristökatastrofin aikaansaama kuolleisuus on planetaarista luonteeltaan: monenlaiset kuolemat yksilöiden kuolemista kokonaisten lajien sukupuuttoihin ovat näin ollen ihmisen toiminnan ja kapitalististen rakenteiden aiheuttaman ympäristökatastrofin seurausta. Näiden kuolemaan johtavien muutosten taustalta on havaittavissa pyrkimys pidempään elämän

keston ja parempaan laatuun sellaisille olevaisille, joiden elämä on määritelty arvokkaaksi, sekä läntisen ihmisen kielteinen ja pelokas suhtautuminen kuolemaan. Planetaarisen kuoleman ajatus ei kuitenkaan ole kutsu syyllisyyteen ihmiskeskeisestä positiosta, vaan pikemminkin muistutus ihmisen monitahoisesta osallisuudesta planeetalla, jolla "elämä tuottaa itseään sekä oleviin ja olemattomiin".

Tätä tekstiä ohjanneena lankana toimiikin ajatus siitä, että luontosuhteemme lisäksi myös kuolemansuhteemme pitää muuttua, jotta kykenemme paremmin taistelemaan ympäristökriisiä vastaan. Tämä voi merkitä kuoleman välttämättömyyden tunnistamista yksilön elämän merkityksellisyyttä lisäävänä tekijänä, kuten monet filosofit ovat esittäneet (esim. Nagel 1979; Butters 2021), tai se voi merkitä laajempaa, elämän ja kuoleman ja erilaisten elämänmuotojen keskinäisriippuvuuden tunnistavan näkökulman omaksumista, jonka myötä kuolemaa pyritään tarkastelemaan elämän ja kuoleman binäärin ulkopuolelta; perspektiivistä, jossa kuolema näyttäytyy jopa välttämättömyytenä elämän jatkumiselle (ks. Haraway 2016; Radomska & Åsberg 2020).

Palatakseni MacGormackin huomaamaan arvolatautuneeseen binääriin, kuoleman vastakohta ei nimittäin ole elämä vaan syntymä, kuten esimerkiksi uskontotutkija **Diana L. Eck** (1984) muistuttaa. Tämän huomion myötä voidaan hahmottaa, että kuolemassa ei ole kyse elämän loppumisesta, vaan prosessiluonteiseksi määritellyn elämän (Margulis & Sagan 2000, p. 98) alituisesta muutosprosessista; materian transformaatiosta, joka ylläpitää elämää kaikkialla ympärillämme. Kuten omaa kuolemaansa syöpään pohtiva **Eva Saulitis** kirjoittaa teoksessaan "Becoming Earth" (2016):

Minä kuolin. Nämä sanat ilmestyvät paperille. Minä kuolin ja vuoret pysyivät. Minä kuolin ja koivupuiden nuoret lehdet tunkeutuivat vahamaisista koteloistaan pihamaalla, joka oli joskus minun pihamaatani. Minä kuolin ja nokkoset työntyivät pudonneiden koivun lehtien kerrosten läpi. Minä kuolin ja yksi päivä tuuli saapui ja lehdet satoivat alas. Ja lumi tuli, ja lumi meni. Minä kuolin ja sinä

kuolit ja ikuisessa liikkeessä oleva maailma jatkoi olemista. Me kuolimme ja maailma pysyi ja muuttui. Ja niin – eläen, kuollen, kuolleina, toisissa muodoissa uudelleen syntyneinä – teimme mekin. (2016, 130, suomennos kirjoittajan).”

Lähteet

Aaltola, Eliisa (2021) “Defensive over Climate Change? Climate Shame as a Method of Moral Cultivation.” *Journal of Agricultural and Environmental Ethics* (34)6: <https://doi.org/10.1007/s10806-021-09844-5>.

Ariès, Philippe (1974). *Western attitudes toward death: From the Middle Ages to the present* (Kääntänyt P. M. Ranum). The Johns Hopkins University Press. (Julkaistu alunperin 1974)

Becker, Ernst (1973). *The denial of death*. The Free Press

Bennett, Jane (2010). *Vibrant matter: A political ecology of things*. Duke University Press.

Bonneuil, Christophe & Frezzoz, Jean-Baptiste (2016). *The Shock of the Anthropocene* (kääntänyt D. Fernbach). Verso. (Julkaistu alunperin 2013).

Butler, Judith (2006). *Precarious life: The powers of mourning and violence*. Verso.

Butters, Maija (2022). “Antroposeenin kuoleman paradoksit.” Teoksessa *Ohi: kirjoituksia kuolemasta ja sen vierestä*, toimittaneet C. Baltzar & A. Lemma. WSOY.

Cannadine, David (1981). “War and Death, Grief and Mourning in Modern Britain.” Teoksessa *Mirrors of Mortality. Studies in the*

Social History of Death, toimittanut Joachim Whaley. Europa Publications Limited.

Chen, Mel Y. (2012). *Animacies: Biopolitics, racial mattering, and queer affect*. Duke University Press.

Coccia, Emanuele (2020). *Kasvien Elämä: Sekoittumisen metafysiikkaa* (kääntänyt J. Palmusaari). Tutkijaliitto. (Julkaistu alunperin 2018).

Eck, Diana L. (1984). "Death, Re-death, and Deathlessness in the Hindu Tradition," Lecture at the Asia Society, New York, March 14, 1984.

Elo, Merja; Hytönen, Jonne; Karkulehto, Sanna; Kortetmäki, Teea; Kotiaho, Janne S.; Puurtinen, Mikael & Salo, Miikka (toim.) (2024). *Interdisciplinary Perspectives on Planetary Well-Being*. Routledge.

Gorer, Geoffrey (1965). "The Pornography of Death." Teoksessa *Death, Grief & Mourning in Contemporary Britain*, toimittanut G. Gorer. The Crescent Press. (Julkaistu alunperin 1955).

Haraway, Donna (2008). *When species meet*. University of Minnesota Press.

Haraway, Donna (2016). *Staying with the trouble: Making kin in the Chthulucene*. Duke University Press.

Hatley, James (2000). *Suffering witness: The quandary of responsibility after the irreparable*. State University of New York Press.

JYU:Wisdom community: Kortetmäki, Teea, Puurtinen, Mikael, Salo, Miikka, Aro, Riikka, Baumeister, Stefan, Duflot, Rémi, Elo, Merja, Halme, Panu, Husu, Hanna-Mari, Huttunen, Suvi, Hyvönen, Katriina, Karkulehto, Sanna, Kataja-aho, Saana,

Keskinen, Kirsi E., Kulmunki, Inari, Mäkinen, Tuuli, Näyhä, Annukka, Okkolin, Mari-Anne, Perälä, Tommi, Purhonen, Jenna, Raatikainen, Kaisa J., Raippalinna, Liia-Maria, Salonen, Kirsi, Savolainen, Katri, Kotiaho, Janne S. (2021). "Planetary well-being." *Humanities and Social Sciences Communications* 8, 258. doi: <https://www.nature.com/articles/s41599-021-00899-3>

Kemppainen (Pajari), Ilona (2013). "Ariès ja nykyisyyden paino." Teoksessa *Ariès ja historian salaisuus*, toimittanut M. Peltonen. Historia Mirabilis.

Kosonen, Heidi (2019) "Kuolema iholla ja suru ihon alla." *Nuori Voima* 3-4/2019, 72-3.

Kosonen, Heidi (2020). *Gendered and contagious suicide: Taboo and biopower in contemporary Anglophone cinematic representations of self-willed death* [Doctoral dissertation, University of Jyväskylä]. <https://jyx.jyu.fi/handle/123456789/71870>

Kosonen, Heidi (2023) "'Isn't Self-destruction Coded into Us, Programmed into Each Cell?': A Thanatological, Posthumanist Reading of Garland's *Annihilation* (2018)." *Journal of Ecohumanism* 2 (2): 161–175. <https://doi.org/10.33182/joe.v2i2.3007> <
<https://doi.org/10.33182/joe.v2i2.3007>> .

Kosonen, Heidi & Löf, Riku (2023) "Tissiposkia, sossupummeja ja terroristeja": Elokapinan aktivistit toksisen puheen kohteina." *Ilmiömedia* 6.11.2023:
<https://ilmiömedia.fi/artikkelit/elokapina-toksinen-puhe/> <
<https://ilmiömedia.fi/artikkelit/elokapina-toksinen-puhe/>>

Kosonen, Heidi & Löf, Riku (tulossa) "Pansy Assess and Terrorists: The Sensibilities and Functions of Toxic Speech in Online/offline

Comments Toward Extinction Rebellion Finland's Biodiversity Loss Rebellion 2022." *European Journal of Cultural Studies*.

MacCormack, Patricia (2020). *The ahuman manifesto: Activism for the end of the Anthropocene*. Bloomsbury Academic.

Mancuso, Stefano (2022). *Kasvien tasavalta* (kääntänyt L. Lahdensuu). Aula & co. (Julkaistu Alunperin 2019)

Margulis, Lynn & Sagan, Dorion. (2000). *What is life?* University of California Press.

Morton, Timothy (2013). *Hyperobjects: Philosophy and ecology after the end of the world*. University of Minnesota Press.

Nagel, Thomas (1979). *Mortal questions*. Cambridge University Press.

Norgaard, Kari-Marie (2011) *Living in Denial: Climate Change, Emotions, and Everyday Life*. Cambridge: The MIT Press.

Radomska, Marietta & Åsberg, Cecilia (2020). "Elämästä luopuminen – Biofilosofiasta, epä/elämisestä, toksisesta ruumiillistumisesta ja etiikan uudelleenmuotoilusta." *Niin&Näin* 1/2020: <https://netn.fi/wp-dev/wp-content/uploads/2020/04/netn201-07.pdf> <
<https://netn.fi/wp-dev/wp-content/uploads/2020/04/netn201-07.pdf>>

Rose, Deborah (2006). "What if the angel of history were a dog?" *Cultural Studies Review* 12(1), 67–78. <https://doi.org/10.5130/csr.v12i1.3414>

Saulitis, Eva (2016). *Becoming Earth*. Pasadena Books.

Sealey-Huggins, Leon (2017). "1.5°C to stay alive': climate change, imperialism and justice for the Caribbean." *Third World Quarterly* 38, no. 11: 2444–2463.

<https://doi.org/10.1080/01436597.2017.1368013> <

<https://doi.org/10.1080/01436597.2017.1368013>>

Walter, Tony (1994). *The Revival of Death*. Routledge.

Julkaistu:
13.12.2023

Kategoria:

Artikkelit <

<https://www.ymparistoahdistus.fi/category/artikkelit/>>

Saatat olla kiinnostunut myös näistä

<

<https://www.ymparistoahdistus.fi/artikkelit/viisaus-sivistys-ja-tunteet-ekokriisissa/>>

Viisaus, sivistys ja tunteet ekokriisissä <

<https://www.ymparistoahdistus.fi/artikkelit/viisaus-sivistys-ja-tunteet-ekokriisissa/>>

24.11.2021 / Artikkelit <

<https://www.ymparistoahdistus.fi/category/artikkelit/>>

Ekologinen kriisi haastaa meidät syventämään ajatteluamme. Se vaatii meiltä viisautta. Viisauteen ja sivistykseen voidaan tänä päivänä ajatella kuuluvan ymmärrys siitä,...

<

<https://www.ymparistoahdistus.fi/artikkelit/ilmastoahdistus-ei-ole-vain-lansimainen-ilmio/>>

Ilmastoahdistus ei ole vain länsimainen ilmiö <

<https://www.ymparistoahdistus.fi/artikkelit/ilmastoahdistus-ei-ole-vain-lansimainen-ilmio/>>

19.12.2022 / Artikkelit <

<https://www.ymparistoahdistus.fi/category/artikkelit/>>

Tutkija Charles Ogunbode ja kansainvälinen tutkijajoukko julkaisi syksyllä 2022 laajan tutkimuksen ilmastoahdistuksen ilmenemisestä eri maissa. Sen tulosten perusteella ilmastoahdistus ei...

<

<https://www.ymparistoahdistus.fi/artikkelit/alle-kouluikäisten-lasten-ymparistotunteet/>>

Alle kouluikäisten lasten ympäristötunteet < <https://www.ymparistoahdistus.fi/artikkelit/alle-kouluikäisten-lasten-ymparistotunteet/>>

25.04.2022 / Artikkelit <

<https://www.ymparistoahdistus.fi/category/artikkelit/>>

Jo alle kouluikäisistä lapsista osa kokee erilaisia ympäristötunteita. Lapset aistivat toisten ihmisten tunteita ja saattavat huomata myös muutoksia luonnossa. Perusturvallisuuden...